

Çocuk Kitaplarının Konuyu Zayıflatan Öğeler Bakımından İncelenmesi

Ayşe Özgül İnce Samur¹

Özet

Bu çalışmada, ağ ortamından kitap satışı yapan rastgele (random) seçilmiş kitabevlerinden “10 okulöncesi, 5 ilkokul ve 5 ortaokul olmak üzere toplam 20 kitap” konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler (abartılmış merak, rastlantısallık, duygusallık) açısından incelenmiştir. Çalışmada 20 kitap betimsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Kitaplarda, konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler belirlenmiş, ardından sıklık (frekans) tabloları yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda, incelenen 20 kitapta okulöncesi, ilkokul ve ortaokul dönemindeki kitaplarda konuyu zayıflatan öğelere çoğunlukla yer verildiği belirlenmiştir. Çalışmanın sonucuna bağlı olarak bazı önerilere yer verilmiştir.

GİRİŞ

Yazınsal metinlerin en temel öğelerinden biri “konu”dur. Konuşmada, yazıda, eserde ele alınan düşünce, olay veya durum, mevzu, süje (TDK, 2022) olarak tanımlanır genel olarak konu. Başka bir söyleyişle konu, verilmek istenen iletinin temel aracı konumundadır.

Yapıtlar, türleri ne olursa olsun bir konu üzerine kurulur ve sözcüklerle aktarılır, böylelikle yazınsal süreç bir kurgu eksenine de oturmuş olur. Kurgunun sağlamlığı, edebiyatın sanat ve estetik yönünü de vurgular. Dilthey’ye göre, edebiyattaki sanat “varoluşu anlamamanın aracı”dır (1995: 34). Bu nedenle, kitaptaki konunun kurgu ile olan dengesi, insanın kendisini ve yaşamı anlamasında yol gösterici rol üstlenir.

Çocuk edebiyatının iç yapı özelliklerinin başında da “konu” gelmektedir. Sever (2010)’e göre çocuk edebiyatında konu, çocuğun ilgi ve gereksinmesine uygun bir şekilde çocuğa özgü bir anlatımla kurgulanmalıdır. Moran (2009:166)’ın da belirttiği gibi, “Konu, eser yazılmadan önce var olduğuna göre eserin değeri ile bir ilişkisi yoktur. Eser kendinde var olan bir şeyle değerlendirilebilir ve bundan ötürü henüz esere girmemiş, işlenmemiş ham

1 Doç. Dr., Bülent Ecevit Üniversitesi, ozgulince7gmail.com,
Orcid: 0000-0002-7574-0623

konu, değerlendirilmede işe karıştırılmaz”. Başka bir söyleyişle kitaplarda işlenen konudan ziyade ele alınan bu konunun nasıl işlendiği daha önemlidir.

Konunun işlenme biçimini, konuyu zayıflatan ve yapılandıran öğeler belirler. Konuyu yapılandıran iki öğe, olay ve çatışmadır. Kişinin kendisiyle, çevresiyle, doğayla ve toplumla çatışmaları olaylar çerçevesinde gerçekleşir. Konuyu zayıflatan öğeler ise abartılmış merak, rastlantısallık ve aşırı duygusallıktır (Lukens, 1999).

Çocuk edebiyatı yapıtlarında “merak”, okuru kitaba çeken en önemli öğelerden biridir. Bu nedenle özellikle çocuk okurun, okuduğu metinle bağ kurmasında, metni okuma ve tamamlama isteği duymasında merak çok iyi dengelenmelidir. Çocuk edebiyatında ise konuyu zayıflatan öğelerden biri “abartılmış merak”tır. Sever (2010: 137)’e göre okur, “merak öğesinin zayıflığı ya da abartılmış olması, bazılarının da korkunçluğu nedeniyle okuma eyleminden uzaklaşır. Her sorunun kolayca yanıtlandığı, merak düğümlerinin çok zayıf olduğu bir öyküde, kurgulanan olayın olası sonucu önceden görüldüğü ve bilindiğinden, çocuk için okumayı sürdürmenin gereği de ortadan kalkar”. Bu nedenle konudaki çatışmalar, merak öğesiyle dengeli bir şekilde sunulmalı ve böylece çocuk okurun metindeki gelişmelere kendi düşünce ve duygularıyla kendiliğinden katılmasına olanak sağlanmalıdır.

Çocuk edebiyatı yapıtlarında konuyu zayıflatan öğelerden biri de “rastlantısallık”tır. Metinde rastlantısal bir şekilde gelişen olayda okurun metne olan güveni ortadan kalkar. Çünkü bu durumda mantık ve düşünme becerisi göz ardı edilir, okurun duygu evreni ve yaratıcılığı zedelenir. Sever (2010:138)’e göre, yazarın, bir rastlantıya ya da şansa dayanarak öyküdeki düğümü çözmesi, çatışmayı sonuçlandırması öyküdeki olayın inandırıcılığını azaltır. Çocuk okur, okuma eylemi sırasında yaptığı duygu ve düşünce hazırlığından kopuk, kabul edilebilirlikten uzak bir sonuçla karşı karşıya bırakılırsa, “yazar-kitap-çocuk” arasında inandırıcılık sorunu oluşmaya başlar”. Bu bakımdan konuda rastlantısallık öğesinin bulunması, okuru metnin kurgusundan her yönüyle uzaklaştıracığı bilinmelidir.

Çocuk edebiyatı yapıtlarında konuyu zayıflatan öğelerden sonuncusu ise “duygusallık”tır. Çocuk okurun yaş düzeyine uygun ve onun duygu dünyasını örselemeyecek bir anlatımla konular işlenmelidir. Her konu çocuk edebiyatında ele alınabilir ancak bu konular çocuğun anlamlandırabileceği ve kendi dünyasında ona zarar vermeyecek şekilde ele almasına olanak sağlamalıdır. Sever (2010:139)’e göre, “çocuk kitaplarında, birçok üzücü (dramatik), acıklı olayın birbirini izlemesi, çocuğun duygularının sürekli yapay bir etki altında kalmasına neden olur. Bu durum, zamanla çocuğun duygu denetimi-

ni yitirmesine, duygularının güdümüne girmesine yol açabilir”. Çocuk okur, okuduğu metinlerle özdeşim kurarak bir hayvanın ya da bitkinin yitimiyle bir yakınının yitimine aynı duygusal tepkiyi vermeye başlayabilir. Bu nedenle duyguların işlenişi çocuğun yaş ve gelişim düzeyine uygun bir anlatımla gerçekleştirilmeli ve duygusallık ögesi çocuk kitaplarında yer almamalıdır.

Genel olarak ele alındığında konuyu zayıflatan öğeler “abartılmış merak, rastlantısallık ve duygusallık” -özellikle çocuk edebiyatı yapıtlarında- konunun değerini azaltan, eleştirel düşünme becerisini göz ardı eden ve çocuğu kitaptan uzaklaştıran bir durumdur. Bu doğrultuda çocuğun kitaba kendiliğinden istekli bir şekilde yönelmesinde konunun çekiciliği, inandırıcılığı ve duygu dengesinin sağlanması bakımından konuyu zayıflatan öğelerin çocuk kitaplarında yer almaması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmanın problemi, okulöncesi-ilkokul ve ortaokul düzeyinde ağ ortamından rastlantısal (random) olarak seçilmiş toplamda yirmi kitabın konuyu zayıflatan öğeler bakımından incelenmesidir.

Yöntem

Bu çalışma, tarama modelinde betimsel bir araştırmadır. Çalışmada, ağ ortamından kitap satışı yapan rastgele seçilmiş kitabevlerinden 10 okulöncesi, 5 ilkokul ve 5 ortaokul olmak üzere toplam 20 kitabın konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğeler (abartılmış merak, rastlantısallık, duygusallık) açısından incelenmiştir. Çalışmada 20 kitap betimsel çözümleme yöntemi ile incelenmiştir. Çözümleme türlerinden ise kategorisel çözümleme tekniği kullanılmıştır. Böylelikle incelenen kitaplarda, konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin yer alıp almadığı belirlenmiştir.

Çalışmanın güvenilirliğini belirlemek için iki araştırmacı tarafından toplamdaki 20 kitabın yüzde yirmisi oranında rastgele seçilen 4 kitap, konuyu zayıflatan öğeler bağlamında incelenmiştir. Araştırmacılar arasındaki tutarlılığı belirlemek için “Güvenirlilik= Uzlaşma Sayısı / Uzlaşma + Uzlaşmama Sayısı” (Tavşancıl ve Aslan, 2001:81) formülünden yararlanılmıştır. Hesaplama sonucunda, araştırmacılar arasındaki tutarlılık 0,79 olarak belirlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde sıklık (frekans) tabloları yapılmış ve ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Bulgular

Çalışmada elde edilen bulgular, aşağıdaki tablolarla aktarılmıştır.

Tablo 1. Okulöncesi dönemde incelenen kitaplarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin sayısal dağılımı

Okulöncesi kitaplar	Abartılmış merak	Rastlantısallık	Aşırı duygusallık	Toplam
	f	f	f	f
1. Kütüphanedeki Aslan	1	-	1	2
2. Tırtıl Boyu	-	1	1	2
3. Sadece Bir Kitap mı?	-	1	-	1
4. Boyo ve Kurbağa Ailesi	1	1	1	3
5. Hayaller Bir Baloncuya Sığar mı?	-	-	-	-
6. Annemin Çantası	-	-	-	-
7. İyilik	1	-	-	1
8. Düşle	-	-	1	1
9. Neon Leon	1	1	1	3
10. Biri, Diğeri, Öteki, Beriki	-	-	-	-
Toplam	4	4	5	13

“Kütüphanedeki Aslan” adlı kitapta, kütüphaneye gelen bir aslan ve orada yaşananlar anlatılmaktadır. Öykü boyunca kütüphanede gerçekten bir aslan var mı sorusu, okurun merakına bırakılmıştır. Süreç sonunda da aslan hayali bir kahraman olarak değil, gerçek bir kahraman olarak yer almaktadır. Ancak süreç boyunca merakın üst düzeyde tutulması ve gerçeklerle desteklenmemesi merak öğesinin abartılmış olmasına bir bakıma okurun merakının zayıflamasına neden olmaktadır. Kitapta aşırı duygusallık olarak ise kütüphane müdürü Bayan Tatlıhava’ya yardım istemek için kütüphane kurallarını kükreyerek çiğneyen aslana, Bay Vıvız’ın kızması ile aslanın ortadan kaybolması verilebilir. Bu durumda aslanın kütüphaneden sessizce gitmesi ve Bay Vıvız’ın onu her yerde arayıp bulamaması ancak günler sonra kapıda üzgün bir şekilde yağmurun altında ıslanmış olarak aslanı bulması, okura sorunlara çözüm üretmek yerine uzaklaşmak ve aşırı duygusal bir tepki vermek ile özdeşim kurulmasına örnek olarak verilebilir. “*Kütüphanedeki herkes heyecanlı,*

çok sevdikleri aslanın gelmesini bekledi. Ama o gün aslan gelmedi. Ertesi gün de gelmedi. Vē bir sonraki gün de... Bay Vızvız kütüphaneden ayrıldı. Ama evine gitmedi. Her yeri aramaya başladı. Arabaların altına baktı. Çaluların arkasına baktı. Evlerin bahçelerine, çöp tenekelerinin içine, hatta ağaçların tepesine bile baktı. En sonunda kütüphaneye geri döndü. Aslan, kapının önünde oturuyor ve candan içeriye bakıyordu (Aslan, üzgün ve ıslanmış bir şekilde resmedilmiştir).

“Tırtıl Boyu” adlı kitap, kızılgerdan kuşunun bir tırtılı yemek istemesi üzerine tırtılın, “*Ben mühendis tırtılım. Yararlıyım. Nesnelere ölçerim*”, demesi üzerine kuşun kuyruğunu ölçmesiyle bu tırtılın yenmekten kurtulmasını anlatır. Ardından tırtıl diğer hayvanların da boylarını, kuyruklarını vs. ölçerek hayatta kalmayı başarır. Ancak bir gün bülbül “*ötlüşümü ölç, eğer ölçemezsen seni kalıktalık olarak yerim demesi*” üzerine “*deneyeceğim, hadi sen öt şimdi*” diyerek oradan uzaklaşmasıyla öykü son bulur. Öykü boyunca aklını kullanarak hayatta kalan tırtılın son kuşun sesini ölçmemesi üzerine ortamdan uzaklaşarak ve ölçeceğim diyerek bir bakıma doğruyu söylememesi ise rastlantısallık olarak belirlenmiştir. Öte yandan tırtılı yemek isteyen hayvanların, tırtılın onların boyunu ölçmesiyle ölümden kurtulması da aşırı duygusallık olarak çocuğu olumsuz etkileyecek bir yaklaşım olarak belirlenmiştir.

“Sadece Bir Kitap mı?” adlı kitapta, bir çocuğun kitapları sadece okumak için değil başka amaçlarla da kullanabileceği resimlerle de desteklenerek anlatılmaktadır. “*Bu gördüğünüz kitap sadece bir kitap değildir. Şapka da olabilir aynı zamanda ya da kedimiz için güzel bir çadır*” şeklinde örneklerle kitabın başka amaçlar için araç olarak kullanılabilirliği gösterilmektedir. Öykü sonunda ise kitapların bizim için çok işe yaradığı bizim de onlar için bir şeyler yapabileceğimiz vurgulanarak “*Onları okuyup sevebiliriz ve kitaplar bundan gerçekten çok hoşlanırlar*” cümlesiyle okurun kitap okuması gerekliliği mizahi bir dille anlatılmaya çalışılmaktadır. Ancak kitabın bir okuma aracı değil de yaşamı kolaylaştıran bir araç olarak ele alınması; bizim de kitaba bir yardımımız olması için okuyup sevmemiz gerektiği mantıklı bir olay örgüsüyle kurgulanmamış sadece sözel olarak dile getirilmiştir, bu durum da rastlantısallığa örnek olmaktadır.

“Boyo ve Kurbağa Ailesi” adlı kitapta, Pal gezegenli Boyo adlı bir canlının dünyaya düşmesi ve kurbağalarla olan konuşmaları anlatılmaktadır. Konuda kurbağaların sinekleri yemesi, kurbağaları da yılanların yemesi gibi genelgeçer bilgilere ve en iyi sinek yakalayanın baba kurbağa olduğu gibi rastlantısal konuşmalara yer verilmiştir. Öte yandan öykü boyunca herhangi bir olay örgüsü kurulmamış, okurda ilgi ve merak uyandıracak bir kurgu sağlanmamıştır. Sezdirme yoluyla değil de doğrudan bir anlatımla güçlü canlının güçsüzleri yediği bilgisi de çocuk okurda duygusal açıdan örselenmeye

neden olabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle, konunun yapılandırılmasını zayıflatan abartılmış merak, rastlantısallık ve aşırı duygusallık öğelerinin bu kitapta yer aldığı belirlenmiştir.

Hayaller Bir Baloncuya Sığar mı? adlı kitapta, hayallerinin peşinden baloncuklarıyla giden bir çocuk anlatılmaktadır. *“Hayal kurmak, Ela’nın en sevdiği şeydi. Her gün bıkmadan hayal kurabilirdi. Bazen deniz kıza olup balıklarla dans eder, bazen uzak yıldızları keşfederdi... Sorularının peşine düşsekti. Çok sevdiği baloncuk şişesini alarak, biraz ilerideki tepeye gitti. Ela, baloncukları üfledikçe her biri kocaman birer hayal baloncucuna dönüşmeye başladı. Tüm baloncuklar gökyüzüne doğru uçuyordu. Ela, nereye gideceklerini merak edip; heyecanla arkalarından koştu.”* Başkahraman Ela, baloncukları takip edip hayalleri olan insanların dünyasına doğru yolculuğa çıkarken kurgu sağlam bir şekilde oluşturulmuş, olay geçişlerinde rastlantısallığa yer verilmemiştir. Öykü sonunda, “Gökyüzünde uçuşan baloncuklar gördüğünde, belki senin de aklına hayallerin gelir. Şimdi, hayallerini uçurmak için haydi sayfayı çevir” sözleriyle sayfanın sonuna resmedilen baloncuya okurun hayalini çizmesi istenmiştir. Her sayfada da soru cümleleriyle o sayfada anlatılan düşünceler desteklenmiştir. Örneğin, “Hayaller nereden gelir, nereye giderler? Gerçekte var olmayan şeyleri hayal edebilir miyiz? Gerçek nedir?” sorularıyla okurun düşünmesine ve soru sormasına olanak sağlanacak ortam oluşturulmuştur. Kitapta konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerden abartılmış merak, rastlantısallık ya da aşırı duygusallığa rastlanılmamıştır.

“Annemin Çantası” adlı kitapta, iki çocuğun annelerinin çantasının içinden onların ihtiyacı olan her şeyin çıkması anlatılmaktadır. Anne-çocuk sevgisini, bir çanta aracılığıyla anlatan kitapta öykünün sonunda gerçek ile hayal dünyası karışır ve öykü sonunda motorun bozulmasına çare olarak çantanın yelkenli olması anlatılır. Bu noktada çocuğun hayal ettiğini itiraf etmesiyle gerçek ile hayal bir dengeye ulaşır ve öykü inandırıcı bir noktaya taşınır. Kitapta abartılmış merak ve aşırı duygusallığa yer verilmediği belirlenmiştir.

“İyilik” adlı kitapta, iyilik yapmanın önemi, okurun çıkarım yapmasına ortam sağlamadan öğüt veren bir dille -örnekler ve resimlerle- anlatılmaktadır. Kitaptaki anlatımda sıradan bir dil kullanılmıştır, bu durum da okurun merak duygusunu devindirmesine olanak sağlamamaktadır. Merak ögesi, beklenen düzeyin altında ya da üstünde olduğunda okurun ilgisini kitaptan uzaklaştırdığı bilinmektedir. Bu nedenle kitapta, abartılmış merak ögesinin yer aldığı belirlenmiştir.

“Düşle” adlı kitapta, çocuğun hayal kurmasının önemi anlatılmaktadır. Ancak anlatımda çocuğun düşünmesine olanak sağlayacak bir kurgu yeğlen-

memiştir. Örneğin; “*Bir film yıldızı olduğununu düşünle, adın yazıyor her yerde, hem de ışıklı harflerle. Ya da bir süper kahraman olduğununu düşünle, daracak kostümünle uçuyorsun göklerde.*” Öte yandan çocuğun korkmasına neden olacak görsel ve sözel öğeler de bulunmaktadır. Örneğin, “*İstersen itfaiyeci de olabilirsin, alevlerin arasından cesaretle geçersin*” cümlesinde alevlerin arasında küçük bir itfaiyeci çocuk, korkan kedisiyle birlikte resmedilmiştir. “*Ya da korkusuz bir akrobat olursun, yüksekteki bir ipin üzerinde gezirsin*” cümlesinde apartmanların üzerinde bir ipte korkuyla yürümeye çalışan bir çocuk resmedilmiştir. Bu cümlelerde örtük şiddet yer almaktadır. Bu nedenlerle kitapta aşırı duygusallık ögesine yer verildiği belirlenmiştir.

“Neon Leon” adlı kitapta renk değiştiremediği için etrafında dikkat çeken ve kendini farklı hissedip üzülen bir bukalamun anlatılmaktadır. Öykünün sonuna doğru Leon’un bir anda kendisi gibi neon renkte olan bir ortamda ve bukalamunla karşılaşip mutlu olması rastlantısallığa örnektir. Öte yandan mantıklı bir açıklama ya da olay örgüsü olmadan başkahraman bukalamunun bir anda kendisi gibi turuncu olan ortamı bulması da abartılmış merak ögesine yol açmaktadır. Aynı zamanda bukalamunun, kendisi gibi olmayanların yanında çok üzgün olması ve kendi gibi olanların yanındaki mutluluğunun sözel ve görsel olarak resmedilmesi de çocuk okurun duygusal olarak da örseleneceğini düşündürmekte ve kitapta aşırı duygusallığa yer verildiğini örneklemektedir. Örneğin, “*Bütün bukalamunlar kayaların arasına gizlenmiş. Oraya da uyum sağlamışlar. Peki ya Leon, o renk değiştirmiş mi? Hayır, o hala tupturuncu. Zavallı Leon...*”

“Biri, Diğeri, Öteki, Beriki” adlı kitapta dört küçük akçağaç tohumunun toprakta kök salıp büyümesi anlatılmaktadır. Bu dört tohumdan biri fidan olduğunda bir insanın üzerine basmasıyla eğik olarak büyümesi ve yaşama tutunması anlatılmaktadır. Örneğin, “*Dallarının bir kısmı toprağa değiyormuş. Günler, haftalar, aylar, yıllar geçmiş. Toprağa değen dalları yeşermemiş ama yine de göğe bakan dallarında yeşil yaprakları varmış. Bir gün yine biri gelmiş. Beriki’ye gülümseyerek bakmış. Genç Akçağacı görünce eğri dalının altına bir destek yerleştirmiş ve sıkı sıkı bağlamış.*” Örneklerden de anlaşılacağı gibi, ağacın dallarının eğik olmasına rağmen yaşama tutunma çabaları çocuğa göre bir anlayışla ele alınmıştır. Öykü boyunca abartılmış merak, rastlantısallık ve aşırı duygusallık bulunmadığı belirlenmiştir.

Okulöncesi dönemdeki kitaplarda konuyu zayıflatan öğeler bakımından sonuçlar incelendiğinde, abartılmış merak ögesine 10 kitabın 4’ünde yani yüzde 40 oranında; rastlantısallık ögesine 10 kitabın 4’ünde yani yüzde 40 oranında; aşırı duygusallık ögesine ise 10 kitaptan 5’inde yani yüzde 50 oranında yer verildiği görülmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde aşırı

duygusallık öğesinin okulöncesi kitaplarda ilk sırada ve incelenen kitapların yarısında yer aldığı belirlenmiştir. Öte yandan incelenen 10 kitaptan 3'ünde yani yüzde 30'unda konuyu zayıflatan öğelerin hiçbirine yer verilmediği belirlenmiştir. Bunlar; “Hayaller Bir Baloncuya Sığar mı?, Annemin Çantası ve Biri, Diğeri, Öteki, Beriki” adlı kitaplardır.

Tablo 2. İlkokul döneminde incelenen kitaplarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin sayısal dağılımı

İlkokul dönemi kitapları	Abartılmış merak	Rastlantısallık	Aşırı duygusallık	Toplam
	f	f	f	f
1. Bir Öykü Yazalım mı?	-	-	-	-
2. Kedi Masalı	1	-	1	1
3. Beşimiz	1	1	1	3
4. Beyaz Benekli At	1	-	-	1
5. Benim Zürafam Uçabilir	-	-	-	-
Toplam	3	1	2	5

“Bir Öykü Yazalım mı?” adlı kitapta, okullarına gelen bir yazarın öykü yarışması düzenlemesiyle yazma hevesi oluşan ve yazdığı öyküyle birinci olan bir çocuğun heyecan ve umut dolu dünyası anlatılmaktadır. Kitapta öykü boyunca çocuk gerçekliğine uygun bir merak ortamı yaratılmış ve ana kahramanın yazar olma isteği abartılmış merak, rastlantısallık ve duygusallıktan uzak bir şekilde sağlam bir kurguyla oluşturulmuştur. Örneğin; “*Fatoş oturduğu yerden kalktı. Bütün bakışlar ona yönelmişti. Salonunda büyük bir alkış koştı. Yazar eğilip yanaklarından öperken ayaklarının yerden kesildiğini hissetti Fatoş. Başarmıştı. Şimdi daha çok kitap okumak ve yazmak istiyordu (Kavukçu, 2022:92)*”.

“Kedi Masalı” adlı kitapta, sahipsiz sokak kedisinin bir ailesi olmasını istemesi ve kendini insanlara sevdirmek uğruna başına gelenler anlatılmaktadır. Ancak anlatımda aşırı duygusallık yer almaktadır. Başkahraman kedinin, kendisini insanlara hayran bıraktırması için bisiklete binmesi, parkta spor aletlerini kullanması, tiyatrodan sahneye çıkması gibi gerçeküstü bir anlatımla çocuğun duygu dünyasını zedeleyen bir yaklaşım bulunmaktadır. Öte yandan kedinin bu çabaları her seferinde insanlar açısından yanlış anlaşılma

ve kedi sürekli insanlar tarafından dışlanmaktadır. Örneğin; *“Mırmır başka bir yol deneyecekmış. Herkese kendini gösterecekmış. Gizlice şehrin tiyatro salonuna girmiş. Oyun başlayınca sahneye fırlamış. Sanatçılarla beraber rol yapacaktım. Belki ünlü bile olurmuş. Böyle bir kediyi herkes evine almırmış. Seyirciler bas bas bağırır: “Şu kediyi bakın, bir de bekliyor alkış. Bu ne saygısız davranış.” Sahnedен hemen çıkarılmalyımış* (Yener, 2019: 22-23). Öykü sonunda bir çocuğun koşulsuz olarak kediyi sevmesiyle bu durum tersine döndürülmüş olsa da ana kahramanın çözüm ararken yaşadığı umutsuzluklar ve aşırı duygusal örnekler, konuyu zayıflatan öğelerden abartılmış merak ve aşırı duygusallık olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Beşimiz” adlı kitapta, beş arkadaşın bir gezide yaşadıkları anlatılmaktadır. Öykü boyunca ironi ve gerçeküstü bir üslup yeğlenmiştir. Beş arkadaşın “şahane” özellikleri olduğundan söz edilmektedir. Örneğin, *“Angie, bir heykelin üstüne tünemiş bir serçeyi kilometrelerce öteden görebilirdi. Şahane bir kızdı Angie. Ollie serçenin hapşırmasını duyabilirdi. O da şahaneydi. Simona’yla Mario öyle güçlülerdi ki aklımıza gelebilecek her şeyi kaldırabilirdi. Onlar da şahaneydi”* (Blake, 2020:2-3). Kahramanların fiziksel özellikleri ile şahane olmaları arasında bağ kurulması aşırı duygusallık olarak belirlenmiştir. Öte yandan Koca Eddie’nin gezide yemek yedikten sonra bir anda nedensiz bayılması ve onu tek eliyle tekerlekli sandalyesiyle Mario’nun uçurumlardan, nehirlerden aşarak hastaneye götürmesi rastlantısallık olarak belirlenmiştir. Öykü boyunca Koca Eddie’nin neden bayıldığının anlaşılabilmesi ve hastaneye götürülürken yaşanan sürecin çok uzun olması abartılmış merak olarak yer almaktadır.

“Beyaz Benekli At” adlı kitapta, dört öykü bulunmaktadır. Beyaz Benekli At adlı öyküde, Bora adlı çocuğun hastalanıp evde kalmak zorunda olmasıyla, kolonya şişesini üzerine dökmesi ve düşleriyle gerçeğin birbirine karışarak eğlenceli bir düşsel yolculuğa çıkması anlatılmaktadır. Kitapta, çocuk gerçekliği çocuğun düş dünyasına seslenen bir anlayışla anlatılmaktadır. *“Ne garip şey. Elime şişeden akan sıvı biçim değiştiriyordu. Avcumun içinde minik, saydam, evet evet, minik saydam, renkli insancıklara dönüşüyordu”* (Çınaroğlu, 2020:8). Öykü boyunca çocuğun rüyada mı yoksa hayal mi kurduğu tam olarak belirlenemediği için bu öyküde olduğu merak öğesinin yer aldığı belirlenmiştir.

“Benim Zürafam Uçabilir” adlı kitapta, çizeceği resmin iyi olmayacağı düşüncesiyle resim çizmekten çekinen bir çocuğun öğretmenin desteğiyle yaratıcı zürafa resimleri çizmesi konu edilmektedir. Öyküde düş kurmanın, umutlu olmanın ve vazgeçmemenin çocuğun yaşamındaki önemi anlatılmaktadır. *“Moni, farklı zürafalar çizebileceğini anladığında çok mutlu olmuştu.*

Onun hayal dünyasında hep farklı zürafalar vardı. Arkadaşlarının zürafasına benzemeyen o farklı zürafaları artık çizebilirdi” (Arık, 2022: 19). Bu öyküde konuyu zayıflatan öğelere yer verilmediği saptanmıştır.

İlkokul dönemindeki kitaplarda konuyu zayıflatan öğeler bakımından sonuçlar incelendiğinde; abartılmış merak öğesine 5 kitaptan 3’ünde yani yüzde 60’ında; rastlantısallık öğesine 5 kitaptan 1’inde yani yüzde 20’sinde; aşırı duygusallık öğesine ise 5 kitaptan 2’sinde yani yüzde 40’ında yer verildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ilkökul döneminde incelenen kitaplarda ilk sırada abartılmış merak öğesine yer verildiği belirlenmiştir. Öte yandan incelenen 5 kitaptan 2’sinde yani yüzde 40’ında konuyu zayıflatan öğelerden hiçbirine yer verilmediği belirlenmiştir. Bunlar; “Bir Öykü Yazalım mı? ve Benim Zürafam Uçabilir” adlı kitaplardır.

Tablo 3. Ortaokul döneminde incelenen kitaplarda konunun yapılandırılmasını zayıflatan öğelerin sayısal dağılımı

İlkokul dönemi kitapları	Abartılmış merak	Rastlantısallık	Aşırı duygusallık	Toplam
	f	f	f	f
1. Ben ve Sen	-	-	1	1
2. Buzdolabındaki Köpek	-	-	-	-
3. Filozof Meşe	1	-	-	1
4. Şamatalı Köy	-	-	1	1
5. Evliya Çelebi Gibi	-	1	-	1
Toplam	1	1	2	4

“Ben ve Sen” adlı kitapta, bir İtalyan ve bir Faslı çocuğun birbirini tanıma ve anlama sürecinde birbirlerinin yaşamöykülerini kaleme almaları anlatılmaktadır. Bir proje kapsamında birbirlerinin yaşamlarını öyküleştiren yazmaları süreci incelendiğinde abartılmış merak ve rastlantısallık öğelerinin yer almadığı belirlenmiştir. Ancak bazı noktalarda çocuğun duygusal örselemesine ilişkin örnekler yer almaktadır. Örneğin, “Benim evimde de bazen annemle babam kavga ederlerdi. Ben de dışarı kaçıyordum.

“Dışarı.”

“Hiç kayboldun mu?”

“Yok. Beni arıyorlardı, sonra beni öpüyorlardı. Ama bir seferinde bulamadılar, dövdüler” (Quarenghi, 2022:41). Anne babanın kavgasıyla evden uzaklaşan ve bulunduğu dövülen bir çocuğun duygusal olarak örselenmesi olumsuz bir örnektir ve kitapta aşırı duygusal bir yaklaşıma neden olmaktadır.

“Buzdolabındaki Köpek” adlı kitapta köy yaşamı ve insan ilişkileri konu olarak ele alınmaktadır. Cem’e hediye edilen Sibiryaya kurdu, soğuk bölgelerde yaşamaya alışık olduğu için Antalya’nın sıcaklarından sürekli kaçar ve bir gün ortadan kaybolur. Öte yandan toplumsal olayların insan yaşamı üzerindeki etkisi, tarihsel bir gerçeklikle okura aktarılmaktadır. Kitapta konunun yapılandırmasını zayıflatacak herhangi bir öğeye rastlanılmamıştır. Öyküde olaylar anlamlı ve mantıklı bir sırayla aktarılmıştır; bu bağlamda kitapta abartılmış merak, raslantısallık ve aşırı duygusallık gibi çocukla kitap arasındaki bağı zayıflatacak bir öğeye yer verilmediği belirlenmiştir.

“Filozof Meşe” adlı kitapta, büyüme isteğiyle sorular soran ve yaşamı anlamaya çalışan bir meşe palamudunun yaşadıkları anlatılmaktadır. Çevresindeki canlılara büyüme ve yaşamla ilgili sorular sorarak anlamaya çalışan meşe palamudunun sürekli sorular sormasıyla olaylar gerçekleşmektedir. Bu nedenle öykü kurgusunda heyecan ve merak arka planda kalmaktadır bu durum da abartılmış merak öğesine neden olmaktadır.

“Şamatalı Köy” adlı kitap, üç çiftlik evinden oluşan bir köyde, o köyde olmayı çok seven altı çocuğun komik maceralarının anlatıldığı bir öykü kitabıdır. Ancak kitapta çocuğa göre olmayan anlatımlar bulunmaktadır. Örneğin, “Bir akşam Lasse, çok korkunç bir hayalet öyküsü anlatmıştı da yüreğim ağzama gelmişti. Bu hayalet etrafta dolaşarak girdiği evlerdeki bütün mobilyaların yerlerini değiştiriyormuş. Oda neredeyse zifiri karanlıktı. Benim yatağım Lasse ile Bosse’nin yataklarına uzaktı. Yetmezmiş gibi bir sandalye odada ileri geri hoplamaya başlamasın mı! O hayaletin bizim eve gelip mobilyaların yerini değiştirmeye başladığını sanarak avaz avaz bağırırken, Lasse ile Bosse’nin yataklarında kıkırdadıklarını duymuştum (Lindgren, 2016:10). Bu örnekte, çocuğun korkabileceği bir durum yansıtılmıştır ve çocuğun duygusal olarak örselenmesine neden olabileceği öngörülmektedir. Bu nedenle öyküde, konuyu zayıflatan aşırı duygusallık öğesine yer verildiği saptanmıştır.

“Evliya Çelebi Gibi” adlı kitapta, ailesiyle tatil yapan bir çocuğun otogarda bir gezginin defteriyle karşılaşmasıyla tarihi bir sürece ortak olması anlatılmaktadır. Öykü boyunca ana kahramanın bulunduğu defterin sahibinin izini sürmesi anlatılırken, Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nden de izler görülmektedir. Ancak öyküdeki anlatımlarda abartılmış merak ve rastlantısallık öğelerine yer verildiği belirlenmiştir. Örneğin, yazarın da Evliya Çelebi gibi

rüya görmesi, başkahraman çocuğun rüyasında öykü sonunda çekimler sırasında söyleyeceği cümleyi daha önceden rüyasında görmesi gibi olay geçişleri mantıksal bir kurguyla değil, rüya ya da rastlantısal bir durumla açıklanmıştır. Bu durum, öykünün inandırıcılığını zayıflatmaktadır. “*Bir deneme çekimi yaptık. Ne diyeceğimi duyamadım derken daha önce rüyamda duyduğum cümleyi duydum. – İçen canlara can-ı gönülden afiyet olsun!*” (Sayman, 2021:118). Bu durum öyküde, konuyu zayıflatan “rastlantısallık” ögesine yer verildiğini göstermektedir.

Ortaokul dönemindeki kitaplarda konuyu zayıflatan öğeler bakımından sonuçlar incelendiğinde; abartılmış merak ögesine 5 kitaptan 1’ünde yani yüzde 20’sinde; rastlantısallık ögesine 5 kitaptan 1’inde yani yüzde 20’sinde; aşırı duygusallık ögesine ise 5 kitaptan 2’sinde yani yüzde 40’ında yer verildiği belirlenmiştir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde ortaokul döneminde incelenen kitaplarda ilk sırada aşırı duygusallık ögesine yer verildiği belirlenmiştir. Öte yandan incelenen 5 kitaptan 1’inde yani yüzde 20’sinde konuyu zayıflatan öğelerden hiçbirine yer verilmediği belirlenmiştir. Bu kitap, “Buzdolabındaki Köpek”tir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, okulöncesi düzeyde 10, ilkökul düzeyinde 5 ve ortaokul düzeyinde 5 olmak üzere toplamda 20 kitap konuyu zayıflatan öğeler bakımından incelenmiştir. Konuyu zayıflatan öğelerin okulöncesi dönemde ilk sırada “aşırı duygusallık” ile yüzde 40; ilkökul döneminde ilk sırada “abartılmış merak” ile yüzde 60; ortaokul döneminde ise ilk sırada “aşırı duygusallık” ile yüzde 40 oranında yer verildiği belirlenmiştir. Öte yandan okulöncesi dönemde 10 kitaptan 3’ünde yani yüzde 30’unda; ilkökul döneminde 5 kitaptan 2’sinde yani yüzde 40’ında, ortaokul döneminde ise 5 kitaptan 1’inde yani yüzde 20’sinde konuyu zayıflatan öğelerin hiçbirine yer verilmediği belirlenmiştir. Bu durum, bazı kitapların konuyu zayıflatan öğelere yer verilmemesiyle nitelikli olduğuna işaret etmektedir.

Okulöncesi dönemde incelenen 10 kitapta yüzde 40 oranla ilk sırada “aşırı duygusallık” ögesine yer verildiği belirlenmiştir. Kitaplarda aşırı duygusallık ögesi; insanların hayvanları yanlış anlaması, hayatta kalmak için yalan söyleme, güçlü hayvanın güçsüzü ezmesi gibi örneklerle yer almaktadır. İlkokul döneminde incelenen 5 kitapta yüzde 60 oranla ilk sırada “abartılmış merak” ögesine yer verildiği belirlenmiştir. Kitaplarda abartılmış merak ögesi; çözüm ararken yaşanan aşırı umutsuzluklar, öykünün gerçek mi hayal mi olduğuna ilişkin sezdirmelerin olmaması, öykünün gelişme bölümünün çok uzun tutulması gibi örneklerle yer almaktadır. Ortaokul döneminde incelenen 5

kitapta yüzde 40 oranla ilk sırada “aşırı duygusallık” ögesine yer verildiği belirlenmiştir. Kitaplarda aşırı duygusallık ögesi; anne baba kavgası ve çocuğa uygulanan şiddet, korkutucu öykülerin anlatılması, çocuğun duygusal örselenmesine önem verilmemesi gibi örneklerle yer almaktadır.

İlgili çalışmalara bakıldığında; Gençler (2021)’in çalışmasında ilkokul düzeyinde incelediği “Küçük Kara Balık” ve “Bilenler Bilmeyenlere Anlat-sın” adlı kitaplarda konuyu zayıflatan öğelere rastlanılmadığı belirlenmiştir. Aydın ve Uzun (2020)’un çalışmalarında Cemil Kavukçu’nun Bir Öykü Yazalım Mı? ve Masal Anlatma Oyunu adlı eserlerinde konuyu zayıflatan öğelere rastlanılmadığı belirlenmiştir. Öztürk ve Kayadibi (2021) yaptıkları çalışmada Hüseyin Yurttaş’ın 15 hikaye kitabında konuyu zayıflatan öğelere yer verilmediğini belirlemiştir. Türkben ve Avan (2020), Momo adlı eseri inceledikleri çalışmada konuyu zayıflatan öğelere yer verilmediği belirlenmiştir. Karagül (2017)’ün çalışmasında, Oğuz Tansel’in derleyip yazdığı masallardan incelenen dört kitaptaki 19 masalda abartılmış merak ögesine hiç yer verilmediği, rastlantısallık ve aşırı duygusallık öğelerine ise yok denecek kadar az yer verildiği belirlenmiştir. Yiğit ve Süğümlü (2022)’nin çalışmalarında, ortaokul yaş düzeyine uygun sekiz Türk ve sekiz çeviri çocuk romanı incelenmiştir. Merak ögesi çeşitliliği açısından, Türk ve çeviri çocuk romanlarının yeterli ve yakın düzeyde oldukları, merak ögesi toplam sayısı açısından Türk çocuk romanlarının daha zengin içeriğe sahip oldukları belirlenmiştir. Karagöz (2018)’ün çalışmasında, Billur Köşk Masalları ve Keleşlan Masalları adlı kitaplardaki masallar konuyu zayıflatan öğeler açısından incelenmiş ve ilk sırada duygusallık, ikinci sırada rastlantısallık ögesine yer verildiği, abartılmış merak ögesine ise hiç yer verilmediği belirlenmiştir. Karagöz (2017)’ün çalışmasında, Akşit Göktürk’ün derlediği Kralın Piresi adlı kitaptaki altmış iki masalda rastlantısallık ilk sırada, duygusallık ikinci sırada yer aldığı, abartılmış merak ögesine ise hiç yer verilmediği belirlenmiştir.

Sonuç olarak incelenen 20 kitapta okulöncesi, ilkokul ve ortaokul dönemindeki kitaplarda konuyu zayıflatan öğelere çoğunlukla yer verildiği belirlenmiştir. Kitapları çocuğa çeken önemli öğelerden biri olan konunun nasıl işlendiği bir bakıma kurgunun sağlam olması konuyu zayıflatan öğelere yer verilmemesiyle gerçekleşebilir. Çünkü okurun, kitaplarda çıkarım yapması, düşünme ve yaratıcılık becerilerini geliştirmesi konunun işlenmesiyle doğrudan ilişkili süreçlerdir. Okurun özellikle çocuğun 0-14 yaş döneminde kitapla doğru ve etkili bağ kurması için kitaplarda konuyu zayıflatan öğelere yer vermeden nitelikli bir şekilde oluşturulması gerektiği bu çalışmayla da somutlaştırılmıştır. İlgili çalışmadan yola çıkarak verilebilecek öneriler şunlardır:

- Okulöncesi-ilkokul ve ortaokul düzeyinde kitap yazan yazarlara çocuk edebiyatının temel ilkeleriyle ilgili bilgileri verecek bir sistemin/platformun oluşturulması sağlanabilir.
- Bu çalışmadan yola çıkarak 0-14 yaş üstündeki kitaplarda da konuyu zayıflatan öğelere yer verilip verilmediği incelenebilir.
- Konuyu zayıflatan öğelerle oluşturulmuş kitaplarla karşılaşan ve nitelikli kitaplarla karşılaşan okurlar arasında okuma kültürünün edinimi açısından hangi farkların olduğunu araştıran çalışmalar gerçekleştirilebilir.

Kaynakça

- Ak, B. (2022). Buzdolabındaki Köpek. Güneşli Kitaplığı.
- Alter, D. (2022). Hayaller Bir Baloncuğa Sığar mı? Sincap Kitap.
- Arık, M. (2022). Benim Zürafam Uçabilir. Timaş Çocuk Yayınları.
- Aydin, İ.; Uzun, M. (2020). Çocuk kitaplarının taşınması gereken özellikler: Cemil Kavukçu'nun Bir Öykü Yazalım Mı? ve Masal Anlatma Oyunu adlı eserlerine eleştirel bir bakış. RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (Ö7), 315-340. DOI: 10.29000/rumelide.808713.
- Blake, Q. (2020). Beşimiz. (Çev. İpek Şoran). Can Çocuk Yayınevi.
- Clark, J.&Teckentrup, B. (2021). Neon Leon.(Çev. Gökçe Yavaş). Altın Kitaplar.
- Çınaroğlu, A. (2020). Beyaz Benekli At. Tudem Yayınları.
- Dede, A. (2021). Biri, Diğeri, Öteki, Beriki. Timaş Yayınları.
- Dilthey, W. (1999). Hermeneutik ve Tin Bilimleri. (çev. D. Özlem), İstanbul: Paradigma Yayınları)
- Garcia, Joseph T. (2019). Düşle. (Çev. Ash Konaç). Yapı Kredi Yayınları.
- Gençer, G. (2021). “Küçük Kara Balık” ve “Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın” Çocuk Kitaplarının Çocuk Edebiyatının Temel Öğeleri Açısından İncelenmesi. Karamanoğlu Mehmetbey Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi. 3,1, (1-13).
- Green, A. (2022). İyilik. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Güngör, M. (2007). Boyo ve Kurbağa Ailesi. Bulut Yayınları.
- Karagöz, B. (2017). Akşit Göktürk'ün Derleyip Yazdığı Masalların Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğeler Açısından İncelenmesi. IV. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildiriler. (Ed.Tacettin Yılmaz, Bican Veysel Yıldız).
- Karagöz, B. (2018). Tahir Alangu'nun Derleyip Yazdığı Masalların Konunun Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğeler Açısından İncelenmesi. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi. 13 (1), 6
- Kavukçu, C. (2022). Bir Öykü Yazalım mı?. Can Çocuk Yayınları.
- Knudsen, M. (2007). Kütüphanedeki Aslan. (Çev. Ekin Gökova). Uçanbalık Yayınları.
- Lukens, R. (1999). A Critical Handbook Of Children's Literature. Longman.
- Miandji, A. (2022). Filozof Meşe. Bilgi Çocuk.
- Lindgren, A. (2016). Şamatalı Köy. Pegasus Yayınları.
- Lionni, L. (2020). Tırtıl Boyu. (Çev. Kemal Atakay). Elma çocuk Yayınevi.
- Moran, B. (2009). Edebiyat Kuramları ve eleştiri. İletişim Yayınları.

- Öztürk, Y. ve Kayadibi, N. (2021). Hüseyin Yurttaş'ın çocuk kitaplarının çocuk edebiyatı yapıtlarında bulunması gereken özellikler açısından incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 9(1), 188-209.
- Sayman, A. (2021). *Evliya Çelebi Gibi. KırmızıKedi Çocuk*.
- Sever, S. (2013). *Çocuk ve Edebiyat*. Tudem Yayınları.
- Karagül, S. (2017). Oğuz Tansel'in Derleyip Yazdığı Masallardaki Konuların Yapılandırılmasını Zayıflatan Öğelerin İncelenmesi. *Uluslararası Türk Masal Dünyası ve Doğumunun 100. Yılında Oğuz Tansel Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. (Editörler: Sever, S. ve Karagül, S.)
- Şahinkanat, S. (2022). *Annemin Çantası*. Yapı Kredi Yayınları.
- Türkben, T. ve Avan, H. G. (2020). Michael Ende'nin "Momo" Adlı Eserinin Çocuk Edebiyatının Temel İlkeleri Açısından İncelenmesi. *TÜRKİYE SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ* 24, 2, 451-468.
- Quarengi, G. (2022). *Ben ve Sen. Güneşli Kitaplığı*.
- Willis, J. (2018). *Sadece Bir Kitap mı?* (Çev. Fatih Erdoğan). Mavibulut Yayınları.
- Yener, M. (2019). *Kedi Masalı*. İndigo Yayınevi.
- Yiğit, M. ve Süğümlü, Ü. (2022). Türk ve Çeviri Çocuk Romanlarının Merak Unsuru Açısından İncelenmesi. *Uluslararası Çocuk Edebiyatı ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 5 (2), 35-57.